

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС.
ТРУДОВЕ ПРАВО. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.143-149

ЕКОЦИД, ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ПРИРОДИ

Дзундза Лілія Петрівна,

доцент кафедри богослов'я та суспільствознавчих дисциплін імені Академіка
УАН о. І. Луцького ЗВО «Університет Короля Данила»
вул. Є. Коновальця, 35, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018
e-mail: liliia.dzundza@ukd.edu.ua

Луцька Мар'яна Петрівна,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри богослов'я та суспільствознавчих
дисциплін імені Академіка УАН о. І. Луцького ЗВО «Університет Короля Данила»
вул. Є. Коновальця, 35, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018
e-mail: mariana.lutska@ukd.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4317-7482>

Мета. Метою роботи є аналіз явища екоциду як найжахливіших діянь людини супроти природи, на прикладі агресії в Україні. а також етапів його юридичного закріплення у міжнародному законодавстві. **Методика.** Включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу, а також формування відповідних висновків та рекомендацій. Під час проведення дослідження використовувались наступні **методи** наукового пізнання: термінологічний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний. **Результати.** У процесі досліджень встановлено, що екоцид є надзвичайно важким злочином проти людяності наслідки якого відчуються впродовж тривалого часу. Його формування найчастіше обумовлюється військовими діями, а наслідки проявляються у тотальному руйнуванні природних та штучних екосистем, зниженні видового різноманіття та часто повним зникненням рідкісних чи ендемічних видів, забрудненням атмо-гідро та літосфери поліюгантами. Разом із тим незважаючи на жахливі наслідки для навколишнього середовища та живих істот на різних рівнях організації на сьогоднішній день екоцид не розглядається як окремий вид злочинів та потребує більшої уваги з боку суспільства, науковців та правозахисників. **Наукова новизна.** У процесі дослідження проведено аналіз етапів юридичного становлення поняття "екоцид", а також проведено аналіз екологічних наслідків повномасштабного вторгнення росії в Україну. **Практична значимість.** Результати досліджень може бути використано у правотворчій та правозастосовній діяльності під час розслідування злочинів пов'язаних із впливом людини на навколишнє середовище.

Ключові слова: екоцид, екосистема, війна в Україні, військові злочини рф.

Liliya Dzundza

Associate Professor, Department of theology and social science disciplines named after
Academician of the Ukrainian Academy of Sciences I. Lutskyi
st. E. Konovaltsia, 35, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
e-mail: liliia.dzundza@ukd.edu.ua

Maryana Lutska

PhD Associate Professor, Department of theology and social science disciplines named
after Academician of the Ukrainian Academy of Sciences I. Lutskyi
st. E. Konovaltsia, 35, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
e-mail: mariana.lutska@ukd.edu.ua

ECOCIDE AS A CRIME AGAINST NATURE

Purpose. The purpose of the article is to analyze the phenomenon of ecocide as the most terrible actions of man against nature, using the example of aggression in Ukraine. as well as the stages of its legal consolidation in international legislation. **Methodology.** The methodology includes a comprehensive analysis and a synthesis of available scientific and theoretical information. It includes the formulation of relevant conclusions and recommendations. Such methods of scientific knowledge were used: terminological, functional, systemic-structural, logical-normative. **Results:** it was established that ecocide is an extremely serious crime against humanity, the consequences of which are felt over a long period of time. Its formation is most often determined by military actions, and the consequences are manifested in the total destruction of natural and artificial ecosystems, a decrease in species diversity and often the complete disappearance of rare or endemic species, pollution of the atmosphere, hydro and lithosphere by pollutants. At the same time, despite the terrible consequences for the environment and living beings at various levels of the organization, today ecocide is not considered as a separate type of crime and needs more attention from society, scientists and human rights defenders. **Originality.** In the course of the research, an analysis of the stages of the legal formation of the concept of "ecocide" was carried out, as well as an analysis of the ecological consequences of the full-scale invasion of Russia into Ukraine. **Practical significance.** Research results can be used in law-making and law-enforcement activities during the investigation of crimes related to human impact on the environment.

Key words: ecocide, ecosystem, war in Ukraine, war crimes of the Russian.

Постановка проблеми. Війна – спланована діяльність людини яка спрямовується на вчинення шкоди іншій з метою заволодіння відповідними територіями чи ресурсами. Під час проходження військової кампанії найбільшу увагу приділяють бойовим діям та пересуванню лінії фронту і практично не беруть до уваги екологічні наслідки які виникають у результаті ведення боїв [1].

Військові дії в Україні активізували серйозну небезпеку – екоцид. Кожен новий день ознаменовується новими злочинами, що становлять загрозу для існування всього людства. Загалом з початку повномасштабного вторгнення Росії зафіксовано понад 375 екологічних злочинів, [2] які більшою мірою мають техногенний характер: забруднення ґрунтів, повітря та водних ресурсів, руйнування природних та штучних екосистем, загроза радіаційної катастрофи, значне зниження видового різноманіття на окупованих та прифронтових територіях, знищення видів занесених до Червоної книги України – і це далеко не повний перелік. Загалом наслідки зазначених процесів відчуватимуться впродовж багатьох десятиліть та впливатимуть на життя кількох поколінь українців. Вже на сьогоднішній день сума завданих Україні збитків у результаті екологічних злочинів перевищує 2 трильйони гривень, що робить їх одними із найбільш жахливих серед усіх злочинів окупантів та потребує особливої уваги [3].

Аналіз останніх даних та публікацій. Злочини проти довкілля аналізуються у царинах кримінального та екологічного права. Вагомий внесок у зазначеному контексті зробили українські науковці: А. Д. Глушко, А. А. Задніпрянець, А. Б. Зазека, В. К. Рибачек, Т. Садова, Я. В. Сиротенко, В. О. Уколова, Є. О. Уколова, О. М. Шуміло [4].

Постановка завдання. Метою статті є всебічний аналіз екоциду як кримінального правопорушення, що несе загрозу для всіх живих істот на Землі та супроводжується вкрай негативним та довготривалим впливом на навколишнє середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «екоцид» походить від двох грецьких слів «oikos» що означає «будинок» або «дім» та «caedo» – означає «знищити». Згідно із Міжнародним словником Меріам-Вебстер «екоцид» – це процес руйнування значних території навколишнього середовища у результаті діяльності людини [5]. В українському законодавстві зазначений термін характеризується більшою деталізацією. Так у статті 441 Кримінального кодексу України зазначено, що екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, чи вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [6].

Вперше екологічні злочини на міжнародному рівні засудили у другій половині ХХ ст. Так, у 1970 році Артур У. Галстон під час своєї промови на Конференції з питань війни та національної відповідальності застосував термін екоцид. Його доповідь стосувалася резонансних, на той час, подій у В'єтнамі де через бойові дії спостерігалось інтенсивне знищення джунглів. Дещо пізніше у 1972 році прем'єр-міністр Швеції Улоф Пальме виступив на конференції ООН з питань навколишнього середовища людини. Саме на цій конференції розглядалися питання руйнувань спричинених бомбардуваннями, використанням бульдозерів та гербіцидів, чим по суті закріпив використання терміну «екоцид». Впродовж останніх десятиліть минулого століття між науковцями та антивоєнними активістами точилися бурхливі дискусії стосовно законодавчого закріплення проблематики екоциду. У результаті їхнього проходження у 1991 році до Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства було внесено статтю 26, яка проголошує що людина яка умисно заподіює, або наказує завдати шкоди навколишньому середовищу у разі визнання її винною повинна бути покараною. На превеликий жаль у 1995 році ця стаття була вилученою.

Подібні юридичні перипетії спричинили складнощі у міжнародному визнанні екоциду як злочину, що, ймовірно, є однією із причин халатного ставлення сучасників до навколишнього середовища. Однак Римський статут 2002 року Міжнародного кримінального суду згадує навколишнє середовище у контексті військових злочинів та в ситуаціях, що кваліфікуються як збройні конфлікти [5]. Схоже трактування аналізованого питання висвітлюється і в I Додатковому Протоколі до Женевських Конвенцій в ч.3 ст. 35. де передбачається заборона щодо застосування методів та засобів ведення воєнних дій, що мають на меті заподіяти широку, довготривалу та серйозну шкоду навколишньому середовищу [7]. Згодом у 2016 році Міжнародний Кримінальний Суд включив до переліку злочинів правопорушення пов'язані із “руйнуванням довкілля”, “експлуатацією природних ресурсів”, “незаконним відчуженням землі” але як злочини проти людяності [4].

22 червня 2021 року з метою встановлення нового міжнародного кримінального злочину який відповідає Римському статуту Міжнародного кримінального суду група незалежних експертів на замовлення Фонду “Stope ecocide” сформулювала визначення екоциду як “незаконних чи умисних дій, із усвідомленням значної імовірності того, що ці дії спричиняють серйозну, або масштабну чи довгострокову шкоду навколишньому середовищу”.

Особливою та найважчою формою екоциду є воєнний, оскільки він спрямований виключно на задоволення військових та політичних цілей можновладців та значною

мірою нівелює цінності природи, а також людського та тваринного життя [7]. Історичний розвиток людського суспільства супроводжувався чисельними порушеннями супроти навколишнього середовища. Найбільш яскраві відбулися впродовж ХХ-ХІХ ст: 1) застосування німецькими військовими під час Першої Світової війни хімічної зброї (іприту та хлору) проти французів у 1915 році на території Бельгії; 2) вивезення родючого чорнозему з України німецькими військовими під час Другої Світової війни; 3) бомбардування Хіросіми і Нагасакі у 1945 році; 4) бомбардування міста Фалуджа (Ірак) американськими військовими з використанням фосфорних боеприпасів у 2004 році [7].

Військові дії в Україні, які розпочалися у 2014 році, ознаменували початок нового витка злочинів проти довкілля. Уже зараз можна сміливо заявити, що наслідки діянь країни-агресора відчуватимуться впродовж багатьох років та матимуть вкрай негативний вплив для прийдешніх поколінь. Варто зазначити, що постраждалими є не тільки регіони проведення бойових дій, а й досить віддалені території. Так, серед тилкових областей, де не безпосередньо не проводились бойові дії найбільш постраждалими є Дніпропетровська (зафіксовано 37 злочинів), Одеська (27 екозлочинів), Львівська (17), а також Івано-Франківська та Вінницька області (по 15 злочинів) [2].

Вплив окупантів на навколишнє середовище є дуже варіативним. Найбільша загроза пов'язана із забрудненням атмо-гідро та літосфер, що відбувається у результаті інтенсивних обстрілів і найчастіше спрямовуються на резервуари із нафтопродуктами, газом, мінеральними добривами та іншими токсичними речовинами. Деяко нижчий тиск на навколишнє середовище спричиняють накопичення військових металургійних та паливно-мастильних матеріалів, руйнування природних та штучних екосистем. Колосальна шкода довкіллю проявляється і в значному скороченні тваринного та рослинного різноманіття, найбільш прикорм є той аспект, що відбувається зниження чисельності видів які занесені до Червоної книги України та інших природоохоронних списків.

Відбувається не просто зниження видового багатства на певних територіях, а й знищення унікальних колекцій, що мають колосальне наукове значення. Так, наприклад під час одного із обстрілів ракета потрапила у будівлю Інституту рослинництва імені Юр'єва, який розташовується у Харкові, внаслідок чого було знищено єдиний в Україні та один із найбільших у Європі генетичний банк насіння який налічував понад 160 тисяч зразків із усіх куточків світу які збиралися впродовж тривалого часу. Необхідно зазначити, що більшість відновленню колекція не підлягає, головним чином із втратою унікальних зразків рослин які на сьогоднішній день зникли з Землі.

Інтенсивне зниження видового різноманіття відбувається у зв'язку із веденням інтенсивних боїв на заповідних територіях міжнародного та європейського значення, де страждають не тільки рідкісні, а й ендемічні які піддаються найвищій небезпеці. У результаті московитської агресії у зоні бойових дій опинилися 900 об'єктів природно-заповідного фонду, що займають площу 1,24 млн. га, із яких 2,9 млн. га Смарагдової мережі. Яскравим прикладом є територія Чорнобильського радіаційного екологічного біосферного заповідника у межах якого було зафіксовано більше 31 пожеж які охопили площу 10111 га. Для повного відновлення природних оселищ знадобить тривалий час.

Структурні компоненти Смарагдової мережі піддалися знищенню і на території Херсонської області де окупанти підпалили Дніпровські плавні на території яких розташовуються унікальні біотопи що захищаються 4 та 6 Резолюціями Бернської конвенції охорони природи.

Що ж стосується компонентів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (національні парки, природні та біосферні заповідники, заказники та пам'ятки природи), то постраждалими є території що охоплюють понад 1236 366 га. 44% із яких опинилися безпосередньо у зоні бойових дій, під контролем окупантів, або у сірій зоні куди не мають доступу представники України [9].

Війна в Україні чинить негативний вплив не тільки на її екологію, а й на довкілля всієї Європи. Уже на сьогоднішній день можна сміливо констатувати накопичення на території нашої країни різноманітних відходів, які за чисельністю досягають показників Другої світової війни, що становлять 325 000 тонн відходів, без врахування сміття яке утворюється у результаті руйнування будівель та транспортної інфраструктури.

Переважна більшість військових відходів формується із зруйнованого обладнання, розгромленої військової техніки, відпрацьованої зброї, розлитих паливно-мастильних компонентів, що потрапляють у ґрунт і воду. Загалом з початку повномасштабного вторгнення по території України було випущено понад 2400 ракет та знищено понад 5000 одиниць військової техніки.

Під час проведення військових дій відбувається руйнування і міської інфраструктури, зокрема компонентів водопостачання, водовідведення, що тягне за собою порушення меліораційних процесів а також підвищення інтенсивності забруднення водних екосистем [1]. У цьому контексті не можливо оминати терористичний акт, що відбувся 06 червня 2023 року – підірив дамби Каховської ГЕС.

У результаті підриву Каховської ГЕС відбулося затоплення понад 50 населених пунктів, що розміщуються на території Миколаївської та Херсонської областей. Першочерговими наслідками є руйнування природних та штучних екосистем, а від так і тотальна загибель живих істот, що перебувають на різних рівнях організації життя.

Під час обстрілів Каховської ГЕС відбулося пошкодження і резервуарів у яких зберігалися паливно-мастильні матеріали внаслідок чого на поверхні сформувалася плівка яка вкрай негативно вплине на усіх гідробіонтів у річках та Чорному морі. Загалом у водойму потрапило 150 тонн мастила та існує значна загроза витоку приблизно 300 тонн [9, 10].

Уже зараз можна говорити, що руйнування Каховської ГЕС є найбільшою технологічною катастрофою на планеті з часів вибуху Чорнобильської АЕС. Окрім миттєвих наслідків для навколишнього середовища можна сміливо говорити про віддалені: зниження рівня води у гирлах річок, загроза вибуху Запорізької АЕС, ускладнення ведення сільського господарства на Миколаївській та Херсонській областях, опустелювання значних територій у вказаних областях, а втрата прісної води у Криму. [10].

Висновки. Військові дії в Україні призводять не тільки до людських, економічних, а й екологічних втрат які характеризуються найбільш довготривалими наслідками. Агресивні дії під час ведення боїв призводять до інтенсивного руйнування природних та штучних екосистем, зниження видового різноманіття, зміни мікрокліматичних особливостей у зоні конфлікту, а також значним зростанням рівня забруднення атмо-літо та гідросфер різноманітними поллютантами. Уже зараз можна говорити і про значні економічні втрати пов'язані із цими процесами, що становить понад 2 трильйони гривень. Всі ці аспекти ставлять злочин екоциду на рівні із іншими міжнародними правопорушеннями та обумовлюють необхідність його розслідування та притягнення до відповідальності усіх причетних злочинців.

Список використаних джерел

1. Чвалюк Г.В, Грубінко В.В., Гуменюк Г.Б. Мацюк О.Б. Як війна знищує екологію України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Біологія*. 2022. № 4 (82). С. 49-64.
2. Воєнні злочини проти довкілля. URL: <https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes> (дата звернення 10. 06. 2023)
3. Екологічні збитки від військової агресії рф становлять майже 2 трлн гривень. URL: <https://interfax.com.ua/news/greendeal/895617.html> (дата звернення 09.06. 2023)
4. Садова Т. Щодо прийняття злочину екоциду у міжнародному кримінальному праві. *Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. 14-ї Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів*. - Харків, 2021. С. 146-149
5. Уколова В.О., Уколова Є.О. Проблема екоциду як екологічного злочину: український та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 353-356.
6. Морозова А. О. Перспективи притягнення до правової відповідальності російської федерації за вчинення екоциду в Україні. IV International scientific and practical conference: Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice. (Canada, 01. 04. 2022). 2022. P. 298-300.
7. Дерев'яно С.С., Мустафаєва С.М. Екоцид: склад та перспективи його включення до юрисдикції міжнародного кримінального суду у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну. *Правова позиція*. 2022. №3(36). С. 46-51
8. Вагалюк Л.В. Екологічні злочини країни агресора та його вплив на біологічні ресурси України. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/20/346/738-1?inline=1> (дата звернення 08. 06. 2023)
9. Підрив Каховської ГЕС: скільки людей треба евакуювати, які екологічні наслідки та що буде з ЗАЕС. URL: <https://suspilne.media/499075-pidriv-kahovskoi-ges-skilki-ludej-treba-evakuuvati-aki-ekologicni-naslidki-ta-so-bude-z-zaes/> (дата звернення 10. 06. 2023)
10. Каховський екоцид коштуватиме Україні додатково десятки мільярдів гривень. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3719250-kahovskij-ekocid-kostuvatime-ukraini-dodatkovu-desatki-milardiv-griven.html> (дата звернення 10. 06. 2023)

References

1. Chvaliuk, H.V, Hrubinko, V.V., Humeniuk, H.B., Matsiuk, O.B. (2022). Yak viina znyshchuie ekolohiiu Ukrainy [How the war destroys the ecology of Ukraine]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia Biolohiia*, 4 (82), 49-64.(in Ukrainian)
2. War crimes against the environment. Retrieved from: <https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes> (accessed 10 June 2023). (in Ukrainian)
3. Environmental damage caused by Russia's military aggression amounts to almost UAH 2 trillion. Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/greendeal/895617.html> (accessed 10 June 2023). (in Ukrainian)
4. Sadova, T. (2021). Shchodo pryiniattia zlochynu ekotsydu u mizhnarodnomu kryminalnomu pravi [Regarding the adoption of the crime of ecocide in international criminal

law]. *Aktualni shliakhy vdoskonalennia ukrainskoho zakonodavstva: zb. tez nauk. dop. i povidoml.* 14-yi Vseukr. nauk.-prakt. konf. vchenykh, praktykuiuchykh yurystiv, aspirantiv ta studentiv, (pp.146-149), Kharkiv. (in Ukrainian)

5. Ukolova, V.O., Ukolova, Ye.O. (2021). Problema ekotsydu yak ekolohichnoho zlochyну: ukrainskyi ta mizhnarodnyi dosvid [The problem of ecocide as an environmental crime: Ukrainian and international experience]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 10, 353-356. (in Ukrainian)

6. Morozova, A. O. (2022). Perspektyvy prytyahennia do pravovoi vidpovidalnosti rosiiskoi federatsii za vchynennia ekotsydu v Ukraini. [Prospects of bringing the Russian Federation to legal responsibility for committing ecocide in Ukraine] *Theory, history and practice*: . IV International scientific and practical conference: Multidisciplinary scientific notes. (pp. 298-300) Canada. (in Ukrainian)

7. Derevianko, S.S., Mustafaieva, S.M. (2022). Ekotsyd: sklad ta perspektyvy yoho vkluchennia do yurysdyksii mizhnarodnoho kryminalnoho sudu u zviazku iz povnomasshtabnym viiskovym vtorhnenniam rosiiskoi federatsii v Ukrainu [Ecocide: composition and prospects of its inclusion in the jurisdiction of the International Criminal Court in connection with the full-scale military invasion of the russian federation in Ukraine.] *Pravova pozytsiia*, 3(36), 46-51. (in Ukrainian)

8. Vahaliuk L.V. Ekolohichni zlochyны krainy ahresora ta yoho vplyv na biolohichni resursy Ukrainy [Environmental crimes of the aggressor country and its impact on the biological resources of Ukraine]. Retrieved from <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/20/346/738-1?inline=1>(accessed 8 June 2023). (in Ukrainian)

9. Explosion of Kakhovka HPP: how many people should be evacuated, what are the environmental consequences and what will happen to ZNPP. Retrieved from: <https://suspilne.media/499075-pidriv-kahovskoi-ges-skilki-ludej-treba-evakuuvati-aki-ekologichni-naslidki-ta-so-bude-z-zaes/> (accessed 10 June 2023). (in Ukrainian)

10. The Kakhovka ecocide will cost Ukraine tens of billions of hryvnias in additional costs. Retrieved from: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3719250-kahovskij-ekocid-kostuvatime-ukraini-dodatkovy-desatki-milardiv-griven.html> (accessed 10 June 2023). (in Ukrainian)

*Стаття: надійшла до редакції 04.04.2023
прийнята до друку 25.04.2023
The article: is received 04.04.2023
is accepted 25.04.2023*

Бібліографія: Дзундза Л. П., Луцька М. П. Екоцид, як злочин проти природи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 143-149. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.143-149.

